

הרב ארי יצחק שבט

מושג ה"קדושה" בכתבי הרמח"ל – קדושת החיים בעולם החומר

לע"נ דורות זיסרמן הי"ד

ראשי פרקים

- א. הצגת הבעיה
- ב. תפישת קידוש העולם על פי הקבלה
  1. קדושה עצמית
  2. קדושה בחירתית
  3. היחס בין קדושה עצמית וקדושה בחירתית
  4. קדושה השראתית
  5. תקופת הגאולה – קדושת החיים בהשראה לאומית
- ג. יישוב הקושיות על הרמח"ל

ידועים הם דברי חז"ל על הפסוק "קדושים תהיו – פרושים תהיו" ומוסיף הרמב"ן, "אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, (ו)צוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות¹, ימעט במשגל... ויקדש עצמו מן היין במיעוטו... וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס... ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו²". עולה מכאן שהוראת מידת הקדושה מתבטאת בפרישות וריחוק מהעולם החומרי.

על כן תמוהים הם דברי הרב משה חיים לוצאטו בביאורו למידה זו, מידת הקדושה, בספרו מסילת ישרים:

ותראה עתה ההפרש שבין הטהור לקדוש: הטהור, מעשיו החמריים אינם לו אלא הכרחיים, והוא עצמו אינו מתכון בהם אלא על צד ההכרח, ונמצא שעל ידי זה יוצאים מסוג הרע שבחמריות ונשארים טהורים, אך לכלל קדושה לא באו. כי

1. כך נראה לנקד אך צ"ע שאולי צ"ל "המותרות"

2. ויקרא יט, ב ע"פ תורת כהנים

אלו היה אפשר בלתי, כבר היה יותר טוב. אך הקדוש הדבק תמיד לאלקיו ונפשו מתהלכת בין המושכלות האמיתיות ... הנה נחשב לו כאלו הוא מתהלך לפני ה' בארצות החיים עודנו פה בעולם הזה... המאכל והמשתה שהאיש הקדוש אוכל עילוי הוא למאכל ההוא ולמשתה ההוא, כאלו נקרב על גבי המזבח ממש... וכל מעשיו אפילו השפלים והגשמיים, כקרבנות ועבודות³.

נראה שמה שהגדיר הרמב"ן כ"קדוש" הוגדר ע"י הרמח"ל כטהור. הרמח"ל אף מרחיק לכת וטורח להדגיש את ההבדל בין השניים, כאלו שברצונו ממש "לאפוקי" מהבנת חז"ל והרמב"ן במושג קדושה!

אמנם, הרמח"ל בעצמו מתייחס לקושי הזה בכתבו (שם) שמדובר על שני שלבים שונים. קודם כל "ההשתדלות הוא שיהיה האדם נבדל ונעתק מן התמריות לגמרי... יפריד עצמו מעניני החומר מעט מעט" ורק לאחר מכן מן השמיים יזכה לדרגה השנייה, "...עד שיערה עליו רוח ממרום... כמו שעושה לכל קדושיו."

אך מכלל סתירה עם דברי חז"ל והרמב"ן לא יצאנו, שהרי הם אינם מזכירים כלל את הפן של רוממות עולם החומר שהיא, לדעת הרמח"ל, עיקרה של מידת הקדושה. לא רק שהעיקר חסר מן הספר, אלא שהם מביאים את ההיפך הגמור.

יתירה מזאת, אם פירוש שורש המלה "קדושה" היא "פרישות", כיצד מגיע הרמח"ל להיפוכו? ועוד, מה הם מקורותיו של הרמח"ל שעל פיהם הוא כותב את ההיפך מדברי חז"ל אשר בתורה שבעל פה?

בעזרת העיון בשאלות הללו, ננסה גם בע"ה, להשיב על התמיהה מדוע, לעומת שאר המידות, אין הרמח"ל כותב פרק על דרך קניית מידת הקדושה?

כמו"כ ננסה להסביר מדוע מסיים הרמח"ל את ספרו עם הפסוקים בהם בחר?

ב. תפישת קידוש העולם על פי הקבלה

התשובה נמצאת לענ"ד, בדברי הרמח"ל במקום אחר שאכן קיים הבדל בין גישת הקבלה בנושא לבין תפישת ה"פשט".

3. מסילת ישרים רפכ"ז

"והנה אראה אותך יתרון אחד גדול אשר לדרך הקבלה מדרך הפשט. הנה לפי הפשט – כל דברי העולם הזה הם דברים גופנים וחסרונות של אדם, להיותו עפר מן האדמה. והרוצה להיות חסיד – לא יוכל אלא לפרוש מן ההנאות כל מה שיוכל, ולא יהנה אלא מה שמוכרח לו לחיותו... והמעשה שהוא ישאר טוב, לפי שאינו אלא הכרחי כדי לחיות... אך עם כל זה, הנה לא ישוב עצם המעשה שלא להיות חסרון אנושי, ואם גם זולתו היה אפשר לעשות – היה יותר טוב.

יתרה הקבלה, כי הנה לפי דרכה המעשים עצמם חוזרים להיות טובים ותקונים עליונים. והיינו כי כך הכין הרצון העליון – שיהיו דברי העולם הזה מתקדשים על ידי מה שהאדם משתמש מהם לצרכו והנאתו. והיינו כי דברי השמים הם כולם מקודשים, וסוף העולם להיות כולו מקודש, הארץ וכל אשר בה כמו השמים וכל אשר בהם... ונתן כל דברי העולם לשמוש, שעל ידי זה נתקנים גם הם, וכח הקדושה שהמשיך, מתפשט גם עליהם. אלא שצריך לדעת הדרכים איך להשתמש מן העולם⁴. כי צריך לפרוש מן ההנאות בימי החול, כי אין רבוי התשמיש שהוא מתקן, אלא מקלקל... וזה הוא דבר כולל בכל דברי העולם והטבע.

נמצאת חכמת האמת מפרשת ענין הקדושה והשראת אלוק ב"ה על בריותיו, והדבקו בהם... כי העיקר מה שהקב"ה רוצה בעולמו הוא זה – שלחיות כל עניני העולם תיקונים ממש ועניני קדושה⁵."

על פי שני הציתותים שהבאנו (ועוד שנביא בע"ה בהמשך), יש להבין שקיימות ע"פ תפישת הרמח"ל בקבלה, שלושה שלבים של קדושה בעולם לפי סדר מאוד מסוים, שניתן לכנותם: קדושה עצמית, קדושה בחירות, וקדושה השראתית.

4. יש לציין שבמהד' הראשונה של מסילת ישרים שנכתב שנתיים לפני המהדורה שלפנינו (בשנת תצ"ח) בתור דו-שיח בין חכם וחסיד (יצא לאור מחדש ע"י ר"י אביב"י, ירושלים תשנ"ד), מפורט יותר מה הן הכוונות שאמור הקדוש להתכוון: "ויכוין בכל פעולותיו ובכל תנועותיו אל סתרים עליונים ואל מצפוני ההתדבקות האמיתי הנודע לחכמים ולנביאים" (שם, עמ' קצג). המהדיר אכן מציין שבמהדורה השניה שלפנינו קיימת מגמה עקבית להסתיר יותר את עניני הקבלה שבחיבור (ע' שסב).

5. הקדמה למאמר הויכוח עמ' לד-לה בספר שערי הרמח"ל, מהד' ר"ח פרידלנדר, ב"ב תשמ"ט

1. קדושה עצמית

לדוגמה לקדושה עצמית, המכונה גם קדושה סגולית⁶, מביא הרמח"ל את קדושת השבת שקדושתה היא מהותית ואלוקית, כפי שאנו אומרים: ברוך אתה ה' (שהוא) מקדש השבת. כמו המקדש בעצמו, קדושה זו שהוא ית' העניק לשבת גם אינה ניתנת לשינוי, גם אם חלילה לא ישמרו את השבת, קדושתה במקומה עומדת.

בתוך מסגרת הקדושה הקיימת מראש – ה"קדושה העצמית" של השבת – עולם החומר (הכולל מאכלות טובים, יין, בשמים להריח, שינה, תשה"מ) מקבל קדושה אף היא בתנאי, כמובן, ש"צריך ליזהר בכל החומרות והדקדוקים"⁷ של פרטי ההלכות. "צריך לפרוש מן ההנאות בימי החול, כי אין רבוי התשמיש ההוא מתקן, אלא מקלקל⁸". אך מצוות עונג וכבוד שבת נובעות מהקדושה העצמית המרוממת את החומר להיות קודש. חשב רשב"י⁹ בביקורת שלו על השכלולים החומריים של הרומאים, וכן בהיותו במערה ואף ביציאתו הראשונה ממנה (כשרף כל דבר שיש בו משום חיי שעה), שהאידיאל הוא שהאדם יפרוש כמה שאפשר מעולם החומר, כפי שהוא עשה במערה. ברם, הביקורת החריפה של הבת-קול ("להחריב עולמי יצאתם? חזרו למערתכם!), ומוסרו של הזקן (שהוא בתפר בין עה"ז ועה"ב) שרץ ביום ו' בין השמשות (בתפר בין חול ושבת) עם ב' ההדסים להריח (שהוא ה"רוחני"¹⁰ ביותר בין החושים החומריים) לכבוד השבת, הראו לרשב"י ולבנו שאכן קיים "תפר" בעולם הזה שניתן לאחד שם את עולם החומר ועולם הרוח, ושמו "קדושה"¹¹.

מדגיש הרמח"ל הנ"ל שההבדל בין השבת והחול הוא רק דוגמה "זוה הוא דבר כולל בכל דברי העולם והטבע". כמו כן גם לגבי קדושת ארץ ישראל, הרמח"ל הוא עקבי בתפישת ה"קדושה" על דרך הקבלה. הוא מדגיש שלעתיד לבוא, תיטהר חו"ל

6. עי' אגרות הראי"ה אגרת תקנ"ה

7. הקדמה למאמר הויכוח, ע' לה

8. שם

9. שבת לג:

10. ריח מלשון רוח, ע"כ מריחים בשמים עם צאת השבת כדי לפייס את הנשמה היתירה.

11. בסוף הסיפור מצוין שיעקב אבינו בבואו לשכם התקין מטבע וי"א שוק חדש – שהם לא במקרה, מבין הדברים שרשב"י ביקר אצל הרומאים. בסוף, רשב"י גם העתיק מעשה זה, וע"פ הגירסה בקהלת רבה י', פתח בעצמו שוק כדי למכור בזולו).

מטומאתה אך לעולם אין קדושה אלא בארץ ישראל שרק היא קדושה בעצם בכל הזמנים¹². כמו לגבי קדושת השבת, סודה של ארץ ישראל היא בזה שגם החומריות שבה היא קדושה. פשוט שיש קדושה במצוות התלויות בארץ, אך החידוש הוא שקיימת קדושה אפילו בפרותיה¹³, עפרה ואבניה של ארץ הקודש, וראוי על כן לחננם, ואפילו להתגלגל בהם ולחבקם¹⁴.

המונח "לשון הקודש" אף הוא מתבהר ע"י התפישת הקבלית של המושג "קדושה". אמנם כל דיבור עלול להיות טוב או רע, טמא או טהור, וזה תלוי בתוכן המילים¹⁵. אך בלשון הקודש ישנה קדושה עצמית המקדשת אף דברי החול הנאמרים בו, עד כדי כך שהדיבור דברי חול בעברית הוא מצוה¹⁶, והיא מקדשת את התוכן מחול לקודש¹⁷ ולפעמים אף מאיסור להיתר¹⁸. נפסק ברמ"א שאפילו מי שנשבע על ספר חול הכתובה באותיות עבריות, שבועתו שבועה¹⁹. כצפוי, הרמח"ל כמקובל גדול

12. מאמר הגאולה, ספר המאמרים, ע' פ' במה' ירושלים תשל"ב, ובספר תקט"ו תפילות, ע' רכד במהד' ר"ש אולמן, ב"ב תשל"ט

13. חידושי החתם סופר על סוכה לו' וכן בב"ח על או"ח סי' רח שכותב שהפירות יונקים מקדושת השכינה שבארץ ישראל.

14. מובא אפילו במשנה תורה להרמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"י ובסוף ספר הכוזרי על חשיבות העניין שזה מה שיביא את הגאולה.

15. פירוש המשניות לרמב"ם על אבות פ"א, ט"ז.

16. ספרי על הפסוק "ולמדתם אותם... לדבר במ", דברים יא, יט, ביאור הגר"א על יו"ד רמה, סק"י, שו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סי' לה, שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' רד ומביא בשם פי' הרס"ג על ס' נחמיה כל שאינו לומד לשון הקודש ואינו מדבר בו עובר בעשה, ועי' בקונטרס שפה לנאמנים של בעל ספר התורה תמימה, וורשה, תרנ"ג, ובמאמרי "הדיבור בלשון הקודש", בשנתון טללי אורות ח"ב (תש"ג), עמ' 87-101.

17. ר' בחיי על שמות ל, יג וכן במגן אברהם או"ח סי' שז, סקכ"ד, ובמשנה ברורה שם סקס"ג.

18. תוס' שבת קטז: ד"ה וכ"ש, ומובא להלכה ברמ"א באו"ח סי' שז, ואע"פ שהב"ח, הגר"א והמ"ב למעשה לא רוצים להתיר קריאת ספרי חול בשבת אפילו אם הם בלה"ק, אין רצונם לומר שאין קדושה עצמית לשפה אלא שזה אינה מספיק להתיר בענייני שבת, אך מספיק להתיר לקראם ביום חול שאין בהם משום מושב לצים (פמ"ג משב"ז סק"ג בשיטת הב"ח).

19. רמ"א על יו"ד סי' רלו, ה.

העקבי לשיטתו בהגדרת ה"קדושה", מרחיב את הדיבור במקומות רבים²⁰ על הקדושה שבאותיות וכל שכן במילים של לשון הקודש.

בעקבות הדוגמאות הקודמות, ניתן להבין יותר את המושג "קדושת ישראל". להיות "גוי קדוש"²¹ פירושו שמבחינה חיצונית חומרית, דומה ישראל לאומות העולם (גוי מלשון גויה=המסגרת). "מן הענינים העמוקים שבהנהגתו יתב"ש הוא ענין ישראל ואומות העולם, שמצד טבע האנושי נראה היותם שוים באמת²²". אך החידוש הוא שאצלנו, גם החומר הלאומי של ישראל קודש. כמו שארצנו הלאומית קדושה, ולשונו הלאומי קודש, אפילו המטבע הלאומי נקרא שקל הקודש²³, ובירתנו המדינית, ירושלים, היא עיר הקודש, שבפסגתה קודש הקדשים²⁴!

הקדושה העצמית של עם ישראל וסממניה הלאומיים אינן ניתנות לשינוי, וכן מדגיש הרמח"ל²⁵ "שיש לכנסת ישראל שורש של קדושה, שהיא כללית לכל האומה הקדושה מצד היותם ישראל, ואפילו לרשעים שבהם, שהרי ארוז"²⁶, 'אע"פ שחטא – ישראל הוא...'. בהיות ישראל משתלשלים ממנו ית', כמו שאמר הכתוב 'חלקי ה'

20. גנזי רמח"ל עמ' קלב-קלג במהד' ר"ח פרידלנדר, ב"ב תשמ"ד, ואדיר במרום ח"ב ע' קנו במהד' ירושלים, תש"נ ועי' בהרחבה בספר אוצרות הרמח"ל לר"מ צוריאלי שליט"א (שהופיע גם כחלק מספרו אוצרות גדולי ישראל) בערכים לשון הקודש ואותיות.

21. שמות יט,ו.

22. דרך ה' ח"ב פ"ד סע' א, עמ' 66. במהד' פלדהיים, ירושלים, תשמ"א

23. רבנו בחיי על שמות ל, יג המדמה שקל הקודש ללשון הקודש, שנקרא כך לא רק לעניין שמשמשים בו למצוות (כהרגשת הרמב"ן שם) אלא "מפני שהוא לשון של קדושה, כולל כמה מיני קדושות". ע"פ המושג "קודש" בדרך הקבלה, ר"ל שהוא מרומם אפילו את כספו, כמו מאכלו לדרגת קדושה.

24. ע"פ דברי הרמח"ל בנדוננו, מובן מדוע ר' עקיבא תיאר את שיר השירים, תיאור האהבה בין הקב"ה וישראל במשל תומרי ביותר, לא רק כשאר כתבי הקודש אלא כ"קודש קדשים". לזה התכוון גם הרב צב"י קוק זצ"ל בהקדמתו לספר אורות, שלעמדת ספר אורות הקודש, העוסק באמונה ומחשבה, אורות, העוסק בעם ישראל וארץ ישראל, הוא מכנה "קודש קדשים". עי' גם במאמרי הראי"ה ע' 407.

25. דעת תבונות סי' קס, ע' קפא במהד' ר"ח פרידלנדר, ב"ב תשמ"ט

26. סנהדרין מד'

אמרה נפשי על כן אוחיל לו²⁷. "במקום אחר מדגיש הרמח"ל²⁸ שאפילו אם רחוקים ישראל מהשכינה, "לא רחוקים מצד עצמם כי על כל פנים ישראל אינם משתנים מקדושתם לעולם ולעולמי עולמים, ונאמר בהם: "לבני ישראל עם קרובו²⁹. "על כן, מובן גם נצחיותן של ישראל, "כי משורש הקדושה יצאו, ואף שהרע נדבק בהם מפני חטאתם, לא ידבק לעולם כל כך עד שיחזרו כולם רע, שיוכלו ליקרא "נמאסים"³⁰. וכן כותב הרמח"ל שישראל קרואים "קודש" ולכן אי אפשר לאוה"ע לשעבד אותנו לנצח³¹ אלא רק בארעיות, כפי הירידה הזמנית שלנו. הרי ראינו שהמסגרת של קדושה עצמית הינה נצחית למרות שאנו, לכאורה, גוי חומרי כמו אוה"ע.

ניתן לסכם, שכאשר ברא הקב"ה את עם ישראל, ארץ ישראל, השפה העברית ויום השבת, בתור עם קדושים, ארץ הקדושה, לשון הקודש, ושבת קודש וכדו', קדושתם קבעה להם את העובדה שהם מרוממים את החומר שבהם בעצם מציאותם ואין אצלם מושג של "חולין".

2. קדושה בחירית

יחד עם הקדושה העצמית העומדת בקדושתה מאו בריאתה, אי אפשר להסתפק בקדושה מהותית זו בלבד. הרי לעומת שאר הנבראים, האדם הוא בעל בחירה שאמור להוסיף את הקומה השנייה של קדושה ולהוציאה מהכוח אל הפועל. למטרה זו נצטוונו במצוות, "אשר קדשנו במצוותיו", שכל מצווה מוסיפה תוספת קדושה. כך הסביר הרמב"ם את הפסוק בו התחלנו, "קדושים תהיו" (וכן) 'והתקדשתם והייתם קדושים'³² הם צוויין לקיים כל התורה, כאלו יאמר היה קדוש בעשותך כל מה שצויתך³³. "זה עניין 'ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה'... ונקדשתי בתוך בני

27. איכה ג, כד

28. הקדמה למאמר הויכוח ע' לב

29. תהלים קמו, ד

30. מאמר הגאולה, ע' פח

31. ספר תקט"ו תפילות, ע' תצג

32. ויקרא יא, מד

33. רמב"ם ספר המצוות, שורש ד'

ישראל אני ה' מקדשכם³⁴. " כלומר, שה' מקדש אותנו בעצמיותנו הישראלית, וגם ע"י שנקיים מצוותיו.

לקדושה הבחירית הזאת התכוון הרמח"ל באמרו "וכל ענין זה מסרו ביד האדם והוא סוד 'השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם'... הארץ מסרה לבני אדם שהם יתקנוה... כי האדם הוא העובד עבודה ממש, הלוחם עם היצר הרע... והכל בבחירתו, מה שאין כן כל שאר הנבראים שאין להם בחירה. ענין זה הוא ענין נכבד מאד, די לומר שהוא ענין התפשטות קדושתו ית"ש בעולמו, והתדבקו עם נבראיו. היכול להיות דבר נכבד ונורא יותר מזה³⁵?"

3. היחס בין קדושה עצמית וקדושה בחירית

בדומה לקדושה העצמית שהתומר שבה קודש במהותו ואין אצלה "חול" בכלל, הקדושה שהאדם מוסיף ומרחיב ע"י הבחירה שלו, מופיעה גם בתחומי חול שאין להם קדושה עצמית. וכן כותב הרמח"ל "וכל מצוה שהוא עושה, הרי זו קריאה לקדושה לבוא ולשרות על חלק מן החלקים שבגוף המקבל למצוה ההיא, והרי נפדה החלק ההוא של הגוף ושורה עליו הקדושה³⁶."

לגבי היחס בין שני סוגי הקדושה הללו, העצמית והבחירית, התייחס הרמח"ל באמרו:

"והנה עוד ענין עיקרי אודיעך, והוא שיש לכנסת ישראל שורש של קדושה, שהיא כללית לכל האומה הקדושה מצד היותם ישראל, ואפילו לרעים שבהם... אעפ"כ הנהגת העולמות הרבה והרחבה מאוד... אינה תלויה בזה, אלא בענין המעשים של בני האדם, לדון כל אחד לפי מעשיו. ונמצא שיש מציאות לכנסת ישראל – מציאות כללי שאין לו תולדות הרבה וענפים רבים, אבל הוא מציאות שאינו כל כך עיקרי, אע"פ שהוא גבוה הרבה. ועוד יש מציאותה העיקרי, שהוא מציאותה לפי ענין העבודה שבידה...³⁷"

34. ויקרא כב, לא-לב

35. הקדמה למאמר הויכוח ע' לד-לו

36. דרך עץ החיים, עמ' קמג במהד' אשכול, המודפס יחד עם מסילת ישרים, ירושלים תשל"ח

37. דעת תבונות ע' קפא

כלומר, עם כל חשיבותה של הקדושה העצמית, המציאות העיקרית בהנהגת העה"ז היא ע"פ הקדושה הבחירית שמרחיב האדם בעולם ע"י בחירתו לקיים מצוות. ברם, פשוט שנכרי, שחסר לו הקדושה הישראלית העצמית, אם יניח תפילין או יקיים איזו מתרי"ג המצוות אינו מוסיף קדושה כלל, אלא אדרבה, אסור לו ולפעמים הוא אף חייב מיתה על כך³⁸ !

ניתן לראות את שני הסוגים של קדושה הללו, בשני הסוגים של קידוש או חילול ה'.

ישנם חילול וקידוש ה' כלליים, הנובעים מהעובדה שאנו עם קדוש בארץ הקודש. למשל, "ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם: עם ה' אלה ומארצו יצאו. לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם. וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגוים... ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות והבאתי אתכם אל אדמתכם... וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם...³⁹." הרי נאמר לנו במפורש שמדובר על קידוש ה' שאיננה תוצאה מהמעשים הטובים שבחרנו לעשות: "לא למענכם, כי לא מגיע לכם בזכות מעשיכם. אפילו הטהרה כאן איננה ביזמתנו הבחירית, שלא נאמר שנטבול במקווה הטהרה (הדרך המקובלת), אלא שהקב"ה יצטרך לזרוק עלינו, בעל כורחנו, את המים הטהורים. הקידוש ה' מסוג זה הוא רק בגלל שאנו גוי קדוש וירושלים היא עיר הקודש, וע"כ קדושת ה' או חלילה, חילולו תלויים במצבנו הלאומי, "למענך אלקי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך"⁴⁰. "אנחנו רואים הבטחות הנביאים... שהקב"ה יגאל את ישראל על כל פנים, אפילו בלא זכות, ושיסיר יצה"ר מבני האדם ויכריחם לעבדו"⁴¹.

ע"פ סוג זה של קידוש ה', ניתן להבין את החומרה הרבה שרואים בענייני הלכות שבועות.

38. סנהדרין נח:–נט',

39. יחזקאל לו, כב–כד

40. דניאל ט, יט

41. דעת תבונות ע' לב, וכן בספר תקט"ו תפילות ע' רד–רה

"אע"פ שלוקה הנשבע לשווא או לשקר וכן הנשבע שבועת העדות או שבועת הפקדון מביא קרבן, אין מתכפר להן עון השבועה כולו שנאמר 'לא ינקה ה', אין לזה נקיון מדין שמים עד שיתפרע ממנו על השם הגדול שחלל שנאמר 'וחללת את שם ה' אלקיך אני ה', לפיכך צריך אדם להזהר מעון זה יותר מכל העבירות⁴²."

כמו שיש קידוש ה' לרומם את עם ישראל וארץ ישראל משום ששם ה' נקרא עליהם, ולעומת זו, השפלתם היא חילול ה', כך המזלזל בשבועה ששם ה' נקרא עליה, יש בו משום חילול ה'.

לעומת קידוש ה' הנובע מקדושה עצמית, לרוב, המונחים קידוש או חילול ה' נובעים מבחירת האדם לקיים או לעבור על מצוה, מה שאנו קוראים "קדושה בחירתית". כך מביא הרמב"ם⁴³, "כגון שראה אדם עושה דבר האסור... יש לו להפרישו ולומר לו דבר זה אסור... שיש חילול ה'..." כמו כן, כל ההלכות של ייהרג ואל יעבור במצוות יש בהם משום מצוות קידוש ה' או חלילה, חילול ה'⁴⁴.

4. קדושה השראתית

עד כה ראינו שהשלב הראשון הוא המסגרת של קדושה עצמית שנברא לשם כך ע"פ הבחירה האלוקית בחלק מהבריאה, למשל קדושת ישראל. לאחר מכן, השלב השני הוא שכל איש מישראל צריך להוציא לעולם קדושה בחירתית מהכוח אל הפועל ע"י קיום המצוות.

השלב השלישי חוזר לתחום האלוקי, שבעקבות עבודתו של האדם משרה עליו מלמעלה קדושה נוספת כמו שכותב הרמח"ל:

"ענין הקדושה כפול הוא, דהיבנו, תחלתו עבודה וסופו גמול, תחלתו השתדלות וסופו מתנה. והיבנו: שתחלתו הוא מה שאדם מקדש עצמו, וסופו מה שמקדשים אותו. והוא מה שאמרו ז"ל 'אדם מקדש עצמו מעט, מקדשים אותו הרבה... ההשתדלות הוא שיהיה האדם נבדל ונעתק מן החמירות לגמרי, ומתדבק תמיד

42. רמב"ם הל' שבועות פי"ב, ה"א

43. הל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ג

44. רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ה

בכל עת ובכל שעה באלוקיו... ואמנם לפי שאי אפשר לאדם שישים הוא את עצמו במצב הזה כי כבוד הוא ממנו כי סוף סוף חמרי הוא ובשר ודם, על כן אמרתי שסוף הקדושה מתנה... וישרה עליו קדושתו ויקדשהו או יצלח בידו... שיוכל להיות בדבקות הזה עמו יתברך בתמידות⁴⁵."

5. תקופת הגאולה – קדושת החיים בהשראה לאומית

כשם שהיחיד יזכה לדרגה של קדושת החומר מן השמיים, לאחר שמתאמץ וזוכה לקדושה ע"פ בחירתו, כך יזכו⁴⁶ ישראל, לאחר שנים רבות של קדושה בחירתית, לקדושה השראתית מלמעלה בחזרתנו לכל תחומי חיינו הלאומיים החומריים.

בעולם האידיאלי, בתקופת הגאולה, כל חיינו הלאומיים והפרטיים אמורים להיות קודש, גילוי של "לית אתר פנוי מיניה." עם התחייה של עם הקודש וחזרתנו לארץ הקודש ותחיית לשון הקודש, כל מציאות חיינו הולכת לקראת המטרה הזאת.

"...האמת הוא שהתיקון הגדול שיתוקן בימות המשיח במהרה בימינו הוא תיקון הגוף, מלבד תיקון הנשמה, וזה עיקר גדול, כי באמת בזה תלוי הרבה תיקון העולם⁴⁷."

"והיינו כי כך הכין הרצון העליון – שיהיו דברי העולם הזה מתקדשים על ידי מה שהאדם משתמש מהם לצרכו והנאתו. והיינו כי דברי השמים הם כולם מקודשים, וסוף העולם להיות כולו מקודש, הארץ וכל אשר בה כמו השמים וכל אשר בהם... נמצאת חכמת האמת מפרשת ענין הקדושה... כי העיקר מה שהקב"ה רוצה בעולמו הוא זה – שלהיות כל עניני העולם תיקונים ממש ועניני קדושה⁴⁸."

"והנה צריך שתדע, שאף על פי שישראל מצד עצמם כבר הם נבחרים ומקודשים ומעוטרים בעטרתו ית', הנה עד שהעולם כלו בכל חלקיו אינו נתקן, גם ישראל

45. מסילת ישרים רפכ"ו

46. אם נזכה מעצמנו – אחישנה, ואם לא נזכה בעצמנו – יעמיד עלינו גזרות קשות כמו אלו של המן הרשע עד שנשוב ואז נזכה (סנהדרין צח'), ובוודאי שישנן זכויות מצטברות במשך הדורות בנוסף לזכות אבות, ברית אבות, ולמען שמו כנ"ל.

47. מאמר הגאולה ע' צב

48. הקדמה למאמר הויכוח עמ' לד – לה בספר שערי הרמח"ל, מהד' ר"ח פרידלנדר, ב"ב תשמ"ט

אינם מגיעים לתכלית מעלתם... והנה לשתתחזק הקדושה כראוי צריך שיהיו ישראל בארץ ישראל, כי הם העם הנבחר והיא הארץ הנבחרת, ובישראל ימלוך מלך מבית דוד, שהוא המלך הנבחר, ובו נקשרים כל ישראל ליקשר בקדושה. ואם אחד מן התנאים האלה חסר, אין הקדושה מתחזקת כראוי⁴⁹."

הרמח"ל מדגים את ההבדל המשמעותי בין התקופות. פעם קדושת החומר התבטא בעולם בצורה מצומצמת ביותר, דרך הקדושה העצמית והקדושה הבחירית: שכוהנים (שקדושתם עצמית) אוכלים קדשים (שקדושתם בחירית, תוצאה מהקדשת האדם) במקום קדוש (שקדושתה עצמית). אך אנו שואפים ש"האיש המתקדש בקדושת בוראו, אפילו מעשיו הגשמיים חוזרים להיות עניני קדושה ממש⁵⁰". כלומר, להרחיב את קדושת הכהנים לשרות על כל ישראל, להרחיב את תחום המאכלים הקדושים לכלול את כל אוכלו של כל ישראלי, וזה מתאפשר ע"י מציאותנו בארץ ישראל (קדושת המקום בהרחבתה) שכל פירותיה קדושים. לא רק בתחום האוכל אלא גם כל דיבורנו בקדושה (לשון הקודש), וכן פרנסתנו בקדושה (מצות יישוב ארץ ישראל הקדושה), רכושנו וקניינינו בקדושה (בשקל הקודש), ואפילו הליכתנו של כל ד' אמות, ואפילו שינתנו על משכבנו בלילות בא"י הם דבר שבקדושה בהיותם קיום מצוה⁵¹.

עפכ"ז ניתן להבין למה התכוון הרב קוק זצ"ל בחלק מפסקאותיו הקונטרסברסליות ביותר. הרב קוק מתייחס רבות למה שהבדיל הרמח"ל בין הטהור לבין הקדוש, או (כפי שפירט שם הרמח"ל⁵²) בין הקדוש בשלב ראשון של עבודתו. לבין הקדוש האמיתי:

"לפעמים, אמנם, אנו רואים שבעלי הרוחניות, צדיקי הדור, נוטים לבזירות ופרישות ומואסים בחומריות. אבל זהו סימן שבא קלקול בעולם, וכדי להתרפאות מן הקלקול הם משתמשים בסמים (=תרופות, א.ש.) חריפים שהבריא, כמובן,

49. מאמר החכמה, ילקוט ידיעות האמת לרמח"ל ח"א ע' רנה

50. דוגמת הרמח"ל במסילת ישרים רפכ"ו

51. למשל, ספר החרדים פנ"ט "כל עת ורגע שהאדם בארץ ישראל הוא מקיים המצוה זו, "שור'ת משנה הלכות ח"ב סי' נו "כל שעה שהוא על אדמת קודש הוא מקיים המצוה, "ובח"ג סי' קפט, "כל שעה ושעה שאינו דר בחו"ל אלא בא"י דומה כמי שיש לו אלוקי."

52. מסילת ישרים רפכ"ו

אינו צריך להם כלל. משל נתנו המקובלים... קדושת שבת גדולה מקדושת יום הכפורים, ובכל זאת מצוה לאכל ולשתות בשבת ולהענג בחיים והיא תדירה, ולהיפך יום הכפורים קדושתו פחותה מקדושת השבת ואסור לאכל בו ולהתעג...⁵³

"רק בזמן החרבן, וקרוב לו, שהחיל הישראלי נעתק מאדמתו והוצרך להכיר את תעודתו רק במעמדו הרוחני המופשט, הושרשה ביחידים הדרכה לפרישות מחיי שעה בשביל חיי עולם וגם על זה יצאה מתאה שמימית⁵⁴. אבל כאשר הגיע התור של בנין האומה בארצה, והצורך המעשי של הסדורים המדיניים והחברתיים נעשה חלק מתכנית פעלי הכלל, הרי הם הם גופי תורה, וכל מה שיתרחבו הגורמים המעשיים ויתבססו יותר יפעל הרוח המלא קדושה... ואור ישראל יאיר פני תבל בכליל יפעלו. הקדושה שבטבע היא קדושת ארץ ישראל... אבל הקדושה הלוחמת נגד הטבע אינה קדושה שלימה...⁵⁵

"כשעם הקודש יהיה בריא וחזק בגופו, תתגבר ותתחזק הקדושה בעולם. כשילדי ישראל יהיו חזקים, בריאים ומוצקים, יהיה אור העולם קדוש וטהור. כל תוכן גשמי של צדיקים מעלה את העולם כולו ברוחניותו. ואין צדיק בעולם, שיגיע לקרסוליה של כנסת ישראל כולה... זהו היסוד... לקודש העולם... בארץ ישראל אפשר להשיג איך שהבשר של הגוף הישראלי הוא קדוש ממש כקדושת הנשמה ואין צורך כ"כ להרגיז את הגוף ממנוחתו הטבעית, כי אם להעלותו ולהטעימו טעם האמת של חיי הקודש השופעים מקדושת הארץ, הספוגים באוירה המחכים של ארץ ישראל⁵⁶."

ג. יישוב הקושיות על הרמח"ל

ראינו שהרמח"ל עצמו מודה שקיימות שתי גישות למידת הקדושה. ישנה גישת ה"פשט" הרואה בקדושה מידה של פרישות מעולם החומר וזאת גישתם של חז"ל והרמב"ן: "פרושים תהיו." לעומת זאת, כותב הרמח"ל ע"פ הקבלה הרואה במידת

53. מאמרי הראי"ה ע' 235

54. כפי הנראה כוונתו לב"ב ס: ואולי אף לסיפור המערה של רשב"י הנ"ל (שבת לג:)

55. אורות ע' עז

56. שם ע' קעא ע"פ ב"ב קנח:

הקדושה גילוי האלוקיות שבחיים החומריים דווקא. גם לפי תפיסה זו, קיימת שלב קודם של פרישות (קדושה בחירית) שהיא הכנה לחיים חומריים קדושים. בשלב זה, על האדם לצמצם את הנאותיו החומריות למסגרות שכל כולם קדושה (שיש להם קדושה עצמית, כגון השבת). לאחר העבודה של הקדושה הבחירית, מעניק הקב"ה קדושה השראתית לזוכים לכך, שיהיו במדרגה לקדש את העולם החומרי כמו העולם הרוחני.

כמו כן, גם במישור הכללי קיים שלב מתקדם שאף הוא מעניק אלוקי, המרומם את החומריות בעולם. משום מה, זיכה הקב"ה את דורנו לראות בתהליך של חזרתנו להיות גוי קדוש בארץ הקודש, ומדבר בלשון הקודש, אוכל ועובד עם פירות קדושים, ומרוויח וקונה בשקל הקודש, מטייל והולך בעפר ואבני הקודש, ומשרת בצבאות ה' במלחמות ה' אלקי ישראל, וכל משאו ומתנו וכל הסובבים אותו הם ישראל, עם קדושים. בקיצור, קדושת החיים החומריים אפילו במישור הלאומי, איפה שכל מסגרות החיים הוא קודש לה' בקדושה עצמית. יום שכולו שבת.

עפ"ז מובן סוף הברייתא, עליה מתבסס מסילת ישרים, ומובא בהתחלתו וסימונו. "תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות...יראת חטא מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי רוח הקודש, רוח הקודש מביאה לידי תחית המתים." אם מדובר על תהליך האדם הפרטי העולה לקראת השלימות, היינו צריכים לסיים עם הגעתו לרוח הקודש. מה פשר המעבר להזכיר פתאום את הדרגה הכלל-עולמית של תחיית המתים?

אלא ללמדנו שיש קשר בין ההתקדמות האישית של היהודי הפרטי שמגיעה לשיאה עם השראה מן השמיים הנקראת רוח הקודש, לבין התפתחותה של האנושות בכלל, שמגיעה אף היא לשיאה בהשראה שמימית, הגאולה הכללית, תחית המתים.

מובן גם מדוע התהליך מסתיים עם תחיית המתים, שהיא השלימות הגמורה בין הרוחני והחומרי, ולא עם עולם הנשמות, שחסר שם הפן של קדושה בגלל שאין שם חומריות.

עפ"ז יש ליישב מדוע, לעומת שאר המידות, לא הקדיש הרמח"ל פרק במסילת ישרים לנושא הדרך לקניית מידת הקדושה? ראשית, כי ע"פ מה שראינו, כל הספר הוא הדרכה "לטפס" בסולם אל דרך הקדושה הבחירית, כולל השלבים של פרישות,

טהרה וכו'. שנית, אי אפשר לרכוש את הקדושה האמיתית שהיא באה רק כהשראה אלוקית לאדם או לדור שזוכה לכך.

ניתן עכשיו גם להבין מדוע בחר הרמח"ל לסיים את ספרו מסילת ישרים דווקא עם הפסוקים:

"יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו⁵⁷. ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם⁵⁸."

מטרת הבריאה, כפי שמפורט בפרק א' של הספר, היא שהאדם יתענג על ה' ויגיע לשמחה אמיתית. העונג ההדדי, שמחת ה' במעשיו ושמחת ישראל בעושיו, יבוא כתוצאה טבעית כשנקיים את ייעודנו לחיות חיים לאומיים קדושים ומושלמים לא מתוך נזירות מהחיים החומריים אלא אדרבה, על ידי קדושתם בהיותנו מסובכים אך ורק בקודש, ואף מוסיפים קדושה בתמידות על ידי הקדושה הבחירית. זאת דרגת תחיית המתים.

עם ישראל (ישמח ישראל = גוי קדוש)

בארץ ישראל (בני ציון = על אדמת הקודש)

על פי תורת ישראל (יגילו במלכם = קבלת עול מלכם בשמחה ועונג = קיום התורה הקדושה).

57. תהלים קד, לא

58. שם קמט, ב